

CONCEPTUL DE „CRIZĂ” ÎN MODERNISMUL „TÂRZIU”:
POEZIA AMERICANĂ A ANILOR ‘30 ȘI POEZIA „GENERAȚIEI
RĂZBOIULUI” ÎN LITERATURA ROMÂNĂ¹

CRISIS IN “LATE MODERNISM”: THE AMERICAN POETRY OF
THE 1930s AND THE ROMANIAN WAR POETS

Sînziana-Maria STOIE

Universitatea *Transilvania* din Brașov, România
Transilvania University of Brașov, Romania

e-mail: sinziana.stoie@unitbv.ro

Abstract

A complex, intricate, and sometimes disruptive era, the first half of the 20th century was shaken by a significant number of crises, leading to fundamental transformations in the individual’s perception of the world and the self. Wars, sudden shifts of political regimes, economic decline, and existential anxiety gave shape to different “faces of modernity”, to use a syntagm borrowed from Matei Călinescu’s well-known study. Thus, modernism can be read as originating from a *historical* and a *cultural* crisis, as many scholars have noted, which are contingent on a *crisis of identity* and a *crisis of language*, reaching its highest point in modern poetry. Art and literature of the fifth decade, in general, and poetry, in particular, constituted responses and solutions to the fragmentation, gaps, and ruptures inherent to modernism, embedding them within legitimate aesthetic structures. However, countless authors of both literary and cultural studies have approached what is widely recognised as modern poetry mostly in matters of form rather than highlighting the social, economic or political implications central to its emerging context. The proliferation of this tendency led to modernism being, almost exclusively, associated in poetry with experimentalism and innovation in language. For instance, the avant-garde is considered more specific to European aesthetic modernism than other literary directions, yet equally fruitful and valuable. Nevertheless, amid the waves of crises that profoundly pervaded the social and aesthetic structures of modernity, language seemed to lose its ability to represent society and express the turmoil of that particular period, becoming fragmented in the process. Relying on the theory of an *epistemological crisis* set at the core of late modernism, developed by Justin Parks in his recent important study, *Poetry and the Limits of Modernity in Depression America*, this article advances the idea that at the basis of the identity crisis and of the language crisis, which crossed such a substantial segment of modern poetry – and the same is the case in both Romanian and American literature – stood, first of all, a *social* and a *cultural crisis*, intertwined with a *spiritual* one, usually not much brought into discussion. Moreover, the current article originally proposes closeness between the poets of the *Great Depression*, analysed by Parks in his essay, and the Romanian insurgent “war poets” (the syntagm is believed to have been used by Emil Manu in his often cited work, *Eseu despre generația războiului* [Essay on the War Generation]) grouped, at least initially, around the nonconformist magazine *Albatros*. On the one hand, Parks’ analysis of poetry in deep connection with various aspects belonging to the cultural and artistic production of the 1930s, and with society, in general, can be effectively grafted to the study of the Romanian poets who made their debut during the outbreak of the Second World War, confronting – like the American poets of the Depression – with the chaos of a society carved out by inequities and intense political upheaval. On the other hand, between the poetry written by Louis Zukofsky, Muriel Rukeyser, George Oppen or Langston Hughes and Geo Dumitrescu, Dimitrie Stelaru,

¹ Article History: Received: 17.03.2026. Accepted: 23.03.2026. Published: 15.05.2026. No funding was received either for the research presented in the article or for the creation of the article.

Ion Caraion, and Constant Tonegaru's texts can be traced a series of thematic, ideological and structural similarities, together with the language's urgency of shifting from the detachment of aestheticism and from symbolism to social and political engagement on a stern, melancholic tone. In addition to these hypotheses, the concepts of *crisis* and *authenticity* can be combined to provide a broader understanding of how the poetic discourse of the second generation of modernists incorporated both individual and collective traumatic experiences, and managed to challenge not only the poetic tradition but also the political power.

Keywords: modernism; epistemological crisis; war poetry; fragmentation; authenticity in literature.

Rezumat

Complexă și disruptivă în multe privințe, prima jumătate a secolului al XX-lea a fost zguduită de o serie de crize care au provocat transformări fundamentale în percepția individului asupra lumii și a sinelui, deopotrivă. Războaiele, schimbările bruște ale regimurilor politice, declinul economic, precum și anxietatea existențială au conturat diferitele „fețe ale modernității”, pentru a împrumuta sintagma folosită de Matei Călinescu în celebrul său studiu. Astfel, modernismul poate fi interpretat ca avându-și originea într-o *criză istorică* și o *criză culturală*, cum a fost observat adesea, din care s-au desprins *criza identității* și *criza limbajului*, cu al său punct culminant atins în poezia modernă. Arta și literatura deceniului cinci, în general, și poezia, în special, au constituit răspunsuri și soluții la fragmentarea, decalajele, rupturile inerente modernismului, absorbindu-le și turnându-le în structuri estetice legitime. În orice caz, majoritatea autorilor de studii culturale și literare au analizat ceea ce este cunoscut drept poezia modernă mai degrabă din punctul de vedere al formei decât din perspectiva implicațiilor sociale, economice și politice centrale ale contextului din care aceasta a emers. Proliferarea unei astfel de tendințe a condus la suprapunerea modernismului poetic cu experimentalismul și inovația lingvistică. Poetica avangardelor, de pildă, este considerată a fi emblematică pentru modernismul estetic european, spre deosebire de alte direcții literare razante, însă tot pe atât de valoroase. Aflat în mijlocul valurilor crizelor care au pătruns profund structurile sociale și estetice ale modernității, limbajul și-a pierdut abilitatea de a reprezenta societatea și de a exprima tumultul ontologic al respectivei perioade, urmând și el o tendință de fragmentare. Pornind de la teoria existenței unei *crize epistemologice* în nucleul modernismului târziu, dezvoltată de Justin Parks în importantul său studiu recent, *Poetry and the Limits of Modernity in Depression America*, articolul de față avansează ideea că la baza crizei identității și a crizei limbajului, care au traversat un segment substanțial al poeziei moderne – atât în literatura română, cât și în cea americană ale anilor '30 – '40 –, s-au aflat, în primul rând, o *criză socială* și una *culturală*, întretesute cu o *criză spirituală*, deseori puțin aduse în discuție. Mai mult, acest articol reprezintă o propunere originală de a crea o punte de legătură, în ciuda diferențelor semnificative, între poezii *Marii Depresiuni*, investigați de Justin Parks în eseuul lui, și insurgenții poeți români „ai războiului” (sintagma este adesea citată ca aparținându-i lui Emil Manu), grupați, cel puțin inițial, în jurul nonconformistei reviste *Albatros*. Pe de o parte, analiza discursului poetic modern pe care Parks o face în strânsă legătură atât cu producția culturală și artistică a anilor 1930, cât și cu societatea, în general, poate fi grefată pe studiul poezilor români care au debutat în pragul izbucnirii celui de-Al Doilea Război Mondial, aceștia lovindu-se – asemenea poezilor americani din timpul Marii Crize Economice – de haosul unei societăți secționată de inegalități și răsturnări politice intense. Pe de altă parte, între poezia scrisă de Louis Zukofsky, Muriel Rukeyser, George Oppen sau Langston Hughes și textele lui Geo Dumitrescu, Dimitrie Stelaru, Ion Caraion, Constant Tonegaru pot fi decelate similitudini tematice, ideologice, structurale, laolaltă cu o urgență a limbajului de a abandona detașarea estetismului și simbolismul și de „a se angaja” social și politic, pe tonalități sobre și melancolice. În completarea acestor ipoteze, alăturarea conceptelor *criză* și *autenticitate* oferă posibilitatea unei înțelegeri mai ample a modului în care discursurile poetice din timpul celei de-a doua etape a modernismului estetic au conținut traumele individuale și colective, reușind să provoace nu numai tradiția poetică, ci și puterea politică.

Cuvinte-cheie: modernism; criză epistemologică; poezie despre război; fragmentare; autenticitatea în literatură.

1. Conceptul de *criză* în modernism

Criza reprezintă un concept indispensabil cercetării paradigmatelor literare emergente în contexte socio-culturale, economice și politice traversate de evenimente istorice care au provocat dislocări în conștiința individuală sau colectivă (precum războaiele, declinurile economice, revoluțiile culturale, instalarea dictaturilor, schimbările bruște în modurile de organizare a societății, în general), de rupturi și fragmentări. Din această perspectivă, putem așeza arta modernă, în general, și literatura modernistă, în special, sub umbrela conceptualizărilor termenului de „criză”, remarcând o tendință de generalizare a „crizei” la nivelul expresiei estetice în secolul al XX-lea, prin diversele forme de ruptură cu socialul pe care aceasta le conține și le dezvoltă deseori în mod programatic. Locuri comune ale criticii, *criza limbajului*, *criza reprezentării*, *criza identității/sinelui*, *criza cunoașterii*, *crizele psihologice*² sunt sintagmele-fanion în interpretarea fenomenului estetic modernist. Însă cu adevărat relevantă este nu atât tensionanta manifestare (meta)textuală a angoaselor și limitelor eului și ale limbajului, cât relația acestor tendințe cu dinamica societății care le generează. Limita simptomatică a majorității exegezelor (autohtone, dar nu numai) ale poeziei moderne – căci aceasta constituie obiectul articolului de față – este focalizarea excesivă asupra limbajului, „mai exact pe ontologia limbajului poetic, cu o atenție prea redusă acordată determinărilor istorice, socio-culturale, politice, ideologice, spirituale și instituționale.” (Cernat, 2003, p. 8). În *Rămas bun literaturii (A Farewell to Literature)*, William Marx supune atenției pericolul separării esteticului de social, și anume deprecierea statutului literaturii – formă de anxietate culturală care a urmărit îndeaproape literatura occidentală, cel puțin până în anii ‘30 – ‘40, când putem remarca o *mutație paradigmatică* metabolizată în special în poezie. Mă refer, pe scurt, la trecerea de la preocuparea excesivă pentru stilistica textului la atenția îndreptată asupra „eului”, asupra dimensiunilor spirituale, identitare și sociale, pe fondul reconfigurării ordinii mondiale.

2. O teorie a limitelor modernității

În recentul studiu *Poetry and the Limits of Modernity in Depression America*, Justin Parks (2023) configurează o hartă a poeziei americane a anilor ‘30 în contextele istoric, economic, cultural și politic ale perioadei cunoscute drept *The Great Depression* (1929 - 1933), cu vădită predilecție pentru momentele de *turnură* și de *ruptură* prin care se definește modernitatea occidentală de după Marele Război. Epoca explorată de Parks, zguduită de crearea unor falii ontologice și de transformări sociale radicale, este similară, din anumite puncte de vedere, perioadei anilor ‘40 din cultura și politica românești. Modul profund în care criza economică a afectat și restructurat lumea capitalistă poate fi apropiat de marasmul existențial și cultural pe care cele două războaie mondiale, precum și dictaturile politice de dreapta și de stânga, l-au implantat în societatea românească din prima jumătate a secolului al XX-lea³.

² Pentru o sinteză a condiției și tipologiei moderne poate fi consultat studiul lui Alexandru Mușina, *Paradigma poeziei moderne* [The Paradigm of Modern Poetry], în care crizele funciare ale modernismului (criza eului, a limbajului, a comunicării, a realității) sunt analizate în raport cu răspunsurile pe care poezia modernă le oferă scindărilor sincrone care o însoțesc. Mușina caracterizează poezia modernă ca fiind construită pe contestație permanentă, străbătută de curente disjuncte, și distinge funcția ei exploratorie.

³ În articolul *Despre „momentul literar”* [About “the literary moment”], semnat de Geo Dumitrescu în revista cu scurtă, dar marcantă apariție *Albatros* (ale cărei șapte numere au apărut între 10 martie și 15 iunie 1941), poetul caracterizează contextul social ca fiind copleșit de „vânturile nebuniei”, sub „amenințarea absurdității dezlănțuite” (Dumitrescu, 1941, p. 1), referindu-se în mod vădit la evenimentele istorice distructive și la confuzia valorilor culturale.

Cum sugerează încă din titlu sintagma *limits of modernity*, în miezul eseului argumentativ al teoreticianului american se află conceptul de „criză” – existențialist la bază, pe care autorul îl îmbogățește cu semnificații epistemologice relevante abordării analitice dezvoltate în volum. Cercetarea lui Parks se înscrie în panoplia conceptualizărilor crizei/crizelor existente dintotdeauna în evoluția culturală, de la Mallarmé la Harold Bloom, de exemplu. Densul studiu debutează cu ideea (deloc nouă, putem sesiza) a unei *inerențe* a crizei în experiența modernă. Dincolo de (re)afirmarea încapsulării crizei în modernitatea culturală, Justin Parks aduce la suprafața cercetării sale importanța profundă a *dimensiunii sociale* a crizei în arta și literatura moderniste.

Angajându-se în dialog cu teoriile lui Raymond Williams (1977) din *Marxism and Literature*⁴, precum și cu cele ale lui David Harvey (1982) din *Limits to Capital, Poetry and the Limits of Modernity in Depression America* dezvoltă teza caracterului inerent al crizei în experiența modernă prin extinderea acestei inerențe conținutului ontologic al Marii Crize Economice – fenomen ce poate fi explorat, din perspectiva lui Parks, nu doar ca formă de reorganizare economică, ci și în strânsă relație cu contextul socio-cultural. Așadar, criza modernității în America anilor ‘30 a fost nu doar economică, ci și *epistemologică*.

3. Spre și dinspre o literatură a crizei

Bianca Burța-Cernat observa, în articolul *Criza literaturii române: întrebări și răspunsuri incomode din secolul trecut* [The Crisis of Romanian Literature: Uncomfortable Questions and Answers from the Past Century. An Inquiry from 1923], că istoria noastră culturală (și, implicit, literară) nu este nici ea străină de dezbateri stârnite în jurul conceptului de criză. Dimpotrivă; fie tema reapare cu regularitate în discursul despre literatură, „cu mai mare pregnanță în anumite epoci (în anii ‘20 și ‘40, de exemplu, ca și în anii ‘90 și în preajma lui 2010; dar și – într-o manieră mai aparte – în deceniile șapte și nouă)” (Burța-Cernat, 2017, p. 5), fie reprezintă o constantă a schimbărilor de paradigmă, a (post)modernității, într-un sens mai amplu. „Sentimentul urgenței, ca efect al unei «crize» căreia i se caută și i se analizează cauzele, dimpreună cu posibilele remedii, pare a fi una dintre temele fondatoare ale culturii/literaturii române.” (Burța-Cernat, 2017, p. 5), adaugă autoarea. Așadar, putem conchide că este la fel de just să vorbim despre *literatura crizei* atunci când ne referim atât la „generația războiului” (sintagmă preluată de la Emil Manu) în literatura română, cât și la literatura anilor 2000; la textele neomoderniștilor, la operele avangardiștilor sau la direcția „fracturistă” (fixată în pragul poeziei anilor 2000 de Dumitru Crudu și Marius Ianuș).

E adevărat că poezia românească publicată la debutul secolului al XXI-lea, citită ca receptacul al scindărilor existențiale și ca exorcizare a traumelor sociale și identitare, este în mod fundamental tributară *crizei*; totuși, în ciuda arcului cronologic, prin lentilele aceluiași concept pot fi analizate – și repuse în lumină – textele poetice aparținând autorilor care au început să se afirme în spațiul literar românesc în proximitatea anului 1940, dar a căror deplină valorificare a potențialului a fost înfrânată de cenzura antonesciană și secționată apoi cu brutalitate de izbucnirea războiului, precum și de regimurile politice dictatoriale de dinainte și de după.

4. Generația războiului în literatura română și poezii Marii Depresiuni

Așa-numita *generație a războiului* s-a alcătuit, în poezie, din individualități de primă mână care au turnat în formă estetică suflul revoltei viscerale împotriva absurdului existențial,

⁴ Prin termenul „criză”, Raymond Williams înțelege un sentiment extins de ruptură existent în cadrul modernității, ne spune Justin Parks (Parks, 2023, p. 32).

dar și împotriva cenzurii politice, a discursului oficial, propagandistic; împotriva abuzurilor antonesciene, pe de o parte, și a celor staliniste, pe de alta. Cei câțiva poeți grupați, cel puțin inițial, în jurul revistei *Albatros* (Geo Dumitrescu, Dimitrie Stelaru, Dinu Pillat, Miron Radu Paraschivescu și, mai târziu, Ion Caraion) au reușit, debordând de energie creatoare și principii mobilizatoare, să traseze într-un timp scurt liniile de forță ale unei direcții estetice inovatoare, ale unui spirit generaționist rebel și lucid, atacând (textual) chiar poezia de război și punând în discuție condiția politică (nu ideologică) a literaturii. Reprezentanții valoroși ai generației, înrudiți în spiritul *frondeur* (motiv pentru care pot fi considerați insurgenți), au cultivat fără rețineri în textele lor poetice revolta esteticului⁵, ajungând la formule poetice originale. Astfel, ei s-au detașat indiscutabil de alte mișcări sau direcții literare ale vremii – fie acestea evazioniste, întrucât practicau o eliberare de natură existențială prin intermediul limbii, al limbajului, ori subordonate discursului militant.

Un fenomen literar asemănător poate fi decelat în America începutului anilor '30, în plină criză economică, în declinul capitalismului fordist. Louis Zukofsky, Muriel Rukeyser, Charles Reznikoff, Sterling Brown, Norman Macleod, Lorine Niedecker sunt autorii a căror poezie Justin Parks o citește, într-un amplu periplu de *close-reading*, în relație cu diverse aspecte ale producției culturale și artistice ale momentului, pe de o parte, și în contextul societății, pe de alta. Parks demonstrează cum poezia poate constitui o formă pertinentă a crizei, în timp ce o cuprinde într-o structură legitimă din punct de vedere estetic.

Crizei modernității – fie că ne referim la artă în general sau la literatură în particular – i se atribuie, în majoritatea studiilor care o tratează, cauze de natură religioasă și morală, ideatică (filosofică), formală (criza limbajului, de exemplu), ontologică sau identitară. Putem lesne observa că aspectul *concret-social* este rareori supus interogației; în plus, dimensiunea socială este redusă adesea la critica ideologiei burgheze, nu înțeală sub forma unui conglomerat istorico-politico-economic cu efecte directe, majore, asupra sferei artistice și literare. Abordarea de față propune două premise, coagulate în siajul cercetării lui Justin Parks. Prima este aceea că *inerenta criză a modernității* implică de fapt fracturi sociale *simultane* ale căror valențe și consecințe sunt conținute, implicit sau explicit, în literatura scrisă într-un moment aparte al istoriei (literare), aceasta fiind modelată de o serie de reacții și răspunsuri la criză.

În al doilea rând, crizei care a urmat concepției estetizante, dualiste, de factură mallarméană⁶, a literaturii moderniste de la începutul secolului al XX-lea – care a constatat în tendințe de dezumanizare a artei și a golirii discursului literar de literaritate –, i se opune tendința de mutare a interesului autorilor de la autoreferențialitatea limbajului la criza/crizele societății, a căror transfigurare expresivă (în cadrul actului artistic sau prin mijloace literare) va rezolva tocmai problema „antiumanismului” modernist, a dispariției autorului și a dezumanizării artei. Poeții care vor scrie despre realitatea brută a războiului, de exemplu, „descărnată de achizițiile culturale de până la ea” (Stroescu, 2022, p. 35), cu un accentuat sentiment al „futilității conceptelor filosofice și sociale” (Stroescu, 2022, p. 35), vor pune în mișcare mecanismele procesului de *umanizare a literaturii*, prin sondarea profunzimilor spirituale și a angoaselor deopotrivă personale și sociale. Așadar, prin readucerea omului – în complexitatea lui ontologică, socială, culturală, rațională și cognitivă – în literatură.

Conceptul de criză, așa cum arată Justin Parks, este versatil, complex, permeabil. Termenul sugerează (și permite, în același timp) o suprapunere semnificativă între sfera politicului și cea a practicii estetice, în special a celei poetice. Poezia s-a dovedit dintotdeauna extrem de sensibilă la transformările sociale, culturale, economice, reușind să redea punctele

⁵ Este necesară o nuanțare: poeții menționați se revoltă împotriva poeticității, a esteticului ca gratuitate, mizând pe expunerea cotidianului, a concretului, pe vitalism. În egală măsură putem spune că ei țin de *estetică a revoltei*.

⁶ Bruno Latour (1991), de exemplu, în *We Have Never Been Modern*, face o critică tranșantă a epistemologiei antitetice specifice modernismului, opunând dualismului post-mallarméan teoria pluralistă a „modurilor de existență”.

de ruptură din istorie. De aceea, în tumultul modernității, poezia, mai mult decât orice alt mijloc de expresie, a etalat caracterul fragmentar al limbajului, funcționând ca un barometru al schimbării sociale și al perioadelor de tranziție din societățile afectate de război:

In modern societies, poetry becomes a means of lending *form* to crisis, rendering it socially and aesthetically legible. Poetry, perhaps more than any other process of forming, immediately raises questions of language's role in shaping the social. (...) Poems, moreover, have often been enlisted to register and document moments when language's social ontology breaks down, changes tack, or morphs into something new. (Parks, 2023, p. 26).

Acesta reprezintă unul dintre motivele pentru care cred că o comparație între poeții moderniști din literatura română ai anilor '40, care au reconfigurat, chiar și pentru o perioadă scurtă de timp, evoluția estetică a poeziei prin afirmarea unei ontologii tari (în sensul vitală, angajantă), și a doua generație de poeți moderniști din literatura americană (succesori, din punct de vedere istoric, celebrilor imagiști și futuriști) este mai justificată și mai fertilă decât o paralelă între autorii care s-au afirmat în poezia autohtonă în pragul celui de-Al Doilea Război Mondial și „generația pierdută”⁷, de pildă.

Un alt motiv tot pe atât de semnificativ este acela că poezia a reflectat mai apăsător, spre deosebire de proză, des-menționata criză a limbajului, endemică modernității literare, în care converg atât criza artei moderniste – „dezumanizarea artei”, în termenii filosofici ai lui José Ortega y Gasset din volumul publicat inițial în 1925, *Dezumanizarea artei și alte eseuri de estetică* (*The Dehumanization of Art and Other Essays on Art, Culture, and Literature*) –, cât și criza societății. Apoi, există o înrădăcinată tradiție interpretativă autohtonă care tratează aspectele sociale, empirice, mai degrabă și mai pe larg în proză (mai presus, în roman și nuvelă) decât în poezia modernistă, ceea ce determină – în mod negativ, bineînțeles – reducerea poeziei la o serie de reprezentări estetice, retorice, formale a căror lectură de tipul close-reading s-ar dovedi lipsită de finalitate. Or, limbajul poetic este cel care face, într-un mod mai direct și mai virulent, critica realităților sociale, expunând cotidianul cu umbrele și reflexele sale sfredelitoare.

5. Criza limbajului poetic

Atunci când cercetătorul american investighează atât caracterul fragmentar, cât și pe cel plener specific modalităților literare de expresie, în general, și limbajului poetic, în particular, din textele celor mai importanți poeți americani ai epocii de după Primul Război Mondial, el descrie maniera în care criza epistemologică a semănat *indoielă* asupra limbajului în privința abilității lui de a reprezenta societatea. Luând aceste raționamente ca puncte de plecare, putem merge mai departe, explorând modalitățile prin care crizele economice și sociale se traduc în crize epistemologice și *poetice* în societățile interbelice și postbelice, marcate de rupturi economice și culturale: „(...) limbajul poetic a fost forțat să-și reconfigureze relația cu o societate aflată permanent în flux”⁸. Parks vorbește despre trecerea de la accentul plasat pe producție la societatea de consum și despre declinul capitalismului fordist:

⁷ În studiile culturale și literare, sintagma „generația pierdută” (“The Lost Generation”) se referă la un grup de scriitori americani (F. Scott Fitzgerald, Gertrude Stein, Ernest Hemingway, James Joyce, William Faulkner, Henry Miller ș.a.), în special prozatori, care au atins maturitatea artistică în timpul Primului Război Mondial și ale căror viziune, imaginar literar și formule estetice au fost modelate de realitățile casante de după conflagrație.

⁸ “(...) poetic language was forced to reconfigure its relationship to a society that was itself always in flux.” (Parks, 2023, p. 35)

The texts I revisit here are thus motivated by a common sense of urgency in discovering and mapping out the *limits* of US modernity, in the sense of both limitations to the prevailing Fordist, growth-based model and its cultural logic, and of modernity's reaching its limits as it transitions into *something else*, something that would later assume identifiable contours as late or postmodernity. (Parks, 2023, p. 33).

În societatea românească a războiului, putem vorbi, în primă instanță, despre trecerea de la regimul antonescian la stalinismul anilor '50, continuat în planul ideologiei literare de estetismul anilor '60-'80.

Izbucnirea unei crize sau „coliziuni” culturale – „culture crunch” (Gilbert, 2013, p. 86) – în prima jumătate a secolului XX, pe fondul organizării tot mai proeminente a societății capitaliste americane sub imperiul logicii consumerismului, o punctează, asemenea lui Justin Parks, și Daniel Bell (1976) în *The Cultural Contradictions of Capitalism*. Sociologul american dezvoltă un punct de vedere mai tranșant anti-„consumerist” decât Parks, al cărui interes se concentrează asupra textelor literare supuse analizei. Asemenea autorului *Limitelor modernității* (*The Limits of Modernity*), Bell remarcă faptul că la baza crizei stau nu doar cauze economice, ci și culturale. În plus, divide societatea în trei axe distincte, pe care le consideră a fi adesea conflictuale: *economia, cultura și politicul*. Sociologul definește criza spirituală a modernității ca pe o lipsă a sensului și a legitimității, provocată de divergențele dintre cerințele funcționale ale sistemului economic și valorile culturale și morale ale societății.

6. Criză și autenticitate

În altă ordine de idei, pornind de la teoriile dezvoltate de Charles Taylor în *The Ethics of Authenticity* (1991) și în *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity* (1989), putem investiga în textele poezilor din perioada războiului modalitățile prin care sunt difuzate *sinceritatea și autenticitatea* ca principii generale pentru idealurile și nevoile morale, într-un moment istoric dinainte ca *autenticitatea* să cotească spre individualismul extrem. Poate fi remarcat faptul că poezii din generația războiului au cultivat un *ethos al autenticității* opus culturii „oficiale”, despre care am putea spune că întrunea caracteristicile „culturii narcisismului”⁹, dacă ne gândim la literatura fabricată pe linia partidului – scrierile proletcultiste, care se oglindesc pe ele însele, fără să propage idealuri mai profunde și mai complexe pentru societatea în care au fost produse. Mai mult, dezvoltarea corelației dintre conceptul de autenticitate și cel de criză ar contribui la mai buna înțelegere a modului în care nu doar literatura românească interbelică și, mai cu seamă, nu doar proza, ci și poezia modernă a anilor '40 a produs o schimbare structurală vizavi de convențiile limbajului, perceperea realității, tensiunea dintre etic, estetic și social, raportul dintre limbajul literar și existență sau în ceea ce privește subiectivitatea și explorarea identității.

Atât poezii americani care au traversat Marea Criză Economică, cât și autorii români de poezie care și-au făcut debutul în pragul izbucnirii unui nou război au fost marcați, atât în ideologie, viziune, limbaj poetic și tematică de poate *cea mai semnificativă criză* din evoluția modernismului – o evoluție care nu poate fi citită (doar) liniar, diacronic –, constând în trecerea de la prevalența estetismului anilor '20 la angajamentul social, politic, existențial. Fie că vorbim de o criză economică sau de una politică, limbajul poetic a fost forțat să se reinventeze și să își extindă limitele pentru a cuprinde și a exprima alienarea socială și traumele individuale și colective, situându-se totodată în contrapozitie față de literatura proletară.

⁹ Sintagmă împrumutată de Charles Taylor de la Christopher Lasch, apare în *The Ethics of Authenticity* (1991).

7. Concluzii

Concluziile argumentelor avansate în această propunere de abordare a poeziei „generației războiului” în literatura română se articulează în jurul ideii că, dincoace de criza limbajului, a eului sau a realității, endemice artei și literaturii moderne, se devoalează o puternică criză socială care se constituie în sursa tuturor celorlalte „crize” ale modernității. Crizei sociale îi corespunde o criză culturală care este acompaniată, la rândul ei, de o criză epistemologică sub al cărei efect scriitorii moderni (poetii, în special) încep să se îndoiască de capacitatea limbajului de a conține și reprezenta complexitatea dinamicii sociale. Poezia modernă de la sfârșitul primei jumătăți a secolului XX captează cu acuitate metamorfozele, tensiunile și contrastele societăților care traversează perioade de tranziție economică, culturală și politică, cristalizând forme de răspuns la criză și, totodată, reacții la tendința de hegemonizare a valorii estetice în detrimentul implicațiilor socio-culturale, intrinseci literaturii: „Schimbarea, aș adăuga eu, nu e doar un simptom, ci și un răspuns. Poezia nu doar exprimă diferitele crize pe care le provoacă modificarea profundă a lumii, ci le «rezolvă».” (Mușina, 2004, p. 102). Pe o axă imaginară a metamorfozelor poeziei moderne europene și americane, între criza sau crizele manifestate în societate (politică, economică, culturală ș.a.m.d.), la un capăt al axei, și criza limbajului, care este în același timp epistemologică, la celălalt capăt, se desfășoară într-o manieră complexă și intricată criza ontologică, a conștiinței de sine și cea a comunicării – ambele derulându-se atât la nivelul percepției mediului exterior, cât și la nivelul conștiinței.

Nu în ultimul rând, limbajul poetic este, mai mult decât o instanță, un *mediu*. Mai mult decât un mediu, un *proces*. Prin recursul asumat la notație, narativizare, de-metaforizare și frustețe lexicală¹⁰, poezii români din deceniul cinci reconfigurează, structural și expresiv, limbajul poetic printr-un proces – consecință a unor experiențe ontologice nodale – de încastrare a realităților traumatizante ale războiului în filigranul discursului artistic: „versurile poezilor români din «generația războiului» constituie în sine o mărturie a modului în care (și a consecințelor cu care) conștiința subiectului metabolizează, la jumătatea secolului XX, violența evenimentului, transformând-o în expresie artistică.” (Croitoru, 2023, p. 202). Întrucât textele poetice nu constituie obiectul acestui articol, în care mi-am propus să trasez principalele direcții teoretice/conceptuale din studiile literare și culturale de dată recentă, pornind de la care poate fi recuperată și integrată într-un context mai larg una dintre cele mai importante generații de creație din literatura română, exemplific forța etică a limbajului poetic despre care am discutat printr-o singură metaforă pe care o consider reprezentativă: „sârmă ghimpată”. Atunci când folosește această figură poetică în *Portret* [Portrait], Geo Dumitrescu nu doar „restructurează limbajul poetic prin absorbția termenilor din câmpul lexico-semantic al războiului” (Croitoru, 2023, p. 203), ci sugerează și condiția funestă a esteticii anticalofile a întregii sale generații sub greutatea contextului istoric.

Referințe:

Bell, D. (1976). *The Cultural Contradictions of Capitalism*. Basic Books, Inc., Publishers.

Burța-Cernat, B. (2017, februarie). Criza literaturii române: întrebări și răspunsuri incomode din secolul trecut. O anchetă din 1923 [The Crisis of Romanian Literature: Uncomfortable Questions and Answers from the Past Century. An Inquiry from 1923]. *Observator cultural*, 858, 5-7.

¹⁰ Trăsături ale poeziei tranzitive, „antilirice”, angajată etic și contrapusă, astfel, poeziei reflexive, lirică și estetizantă, analizate pe larg de Gheorghe Crăciun (1994) în *Aisbergul poeziei românești* [The Aisberg of Romanian Poetry].

- Călinescu, M. (1995). *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadentă, kitsch, Postmodernism (Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism)*. Editura Univers.
- Cernat, P. (2003, aprilie). Aisbergul poetic al lui Gheorghe Crăciun [Gheorghe Crăciun's Poetic Iceberg]. *Observator cultural*, 165-166, 8-10.
- Crăciun, G. (2017). *Aisbergul poeziei moderne* [The Iceberg of Modern Poetry]. Editura Polirom.
- Croitoru, C. (2023). „Generația războiului” – poezia traumei, trauma poeziei [The ‘War Generation’ – the Poetry of Trauma, the Trauma of Poetry]. *Romanica Cracoviensia*, 199-206.
- Dumitrescu, G. (1941, martie). Despre „momentul literar” [About the ‘literary moment’]. *Albatros*, 1, 1.
- Gilbert, A. (2013). The culture crunch: Daniel Bell's The Cultural Contradictions of Capitalism. *Thesis Eleven*, 118(1), 83-95.
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Harvard University Press.
- Manu, E. (1978). *Eseu despre generația războiului* [Essay on the War Generation]. Editura Cartea Românească.
- Marx, W. (2008). *Rămas bun literaturii (A Farewell to Literature)* (Trad. Liliana Dragomir, Ana Stan, Carmen Habara, Diana Coman, Alexandra Gheorghe, Alexandru Matei). România Press. (Volumul original publicat în 2005).
- Mușina, A. (2004). *Paradigma poeziei moderne* [The Paradigm of Modern Poetry]. Editura Aula.
- Ortega y Gasset, J. (2000). *Dezumanizarea artei și alte eseuri de estetică (The Dehumanization of Art and Other Essays on Art, Culture, and Literature)* (Trad. Sorin Mărculescu). Editura Humanitas.
- Parks, J. (2023). *Poetry and the Limits of Modernity in Depression America*. Cambridge University Press.
- Stroescu, D. (2022). Insuportabila versatilitate a modernismului [The Unbearable Versatility of Modernism]. *Swedish Journal of Romanian Studies*, 5(1), 23–40. <https://doi.org/10.35824/sjrs.v5i1.23875>
- Taylor, C. (2006). *Etica autenticității (The Ethics of Authenticity)* (Trad. Alex Moldovan). Idea Design & Print. (Volumul original publicat în 1991).
- Taylor, C. (1992). *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Harvard University Press.